

nové potřeby s sebou přináší i nové hodnoty. Proto také má každá společensko-ekonomická formace svou vlastní soustavu hodnot. Poslední část stati J. Mužíka pojednává o formování vědeckého světového názoru, podstatě a funkcích ideologie a společenské psychologie. Jak na vědeckém základě autor zdůrazňuje je vytvořena ideologie dělnické třídy, jejímž zevšeobecněním a koncentrovaným vyjádřením je marxisticko-leninský světový názor.

Na Mužíkovu práci navazují další autoři. Vladimír Ruml se ve stati *Poznání a hodnocení* zabývá vzájemnou souvislostí mezi těmito kategoriemi, otázkou determinismu v hodnocení, kvalitativní odlišností morálně politických hodnot ve třídní společnosti. Zkoumá též společenskou podmíněnost subjektu hodnocení a význam hodnotových premis ve společenské teorii pro vytváření platných prognóz do budoucnosti. Jiřina Popelová je autorkou studie *Kříze hodnot kapitalismu a kritika buržoazní axiologie*. Má za to, že společným rysem všech hodnotových systémů buržoazní společnosti je posuzování kapitálu jako nejvyšší hodnoty, redukce veškerých hodnot na hodnoty dosažitelné za peněz. Jestliže teze, že funkci západní axiologie je apoletika imperialismu, vyznívá v článku poněkud schematicky, pak se Popelové podařilo výstižně charakterizovat úlohy a cíle socialistické výchovy v podmínkách ideologického boje. Jaroslav Světlý ve stati *Hodnoty socialistické společnosti* analyzuje otázku vztahu individuálních a společenských hodnot. Poukazuje na to, že se objektivní potřeba prosazuje prostřednictvím činnosti individuí, že jednotlivec může realizovat nové hodnoty jen tam, kde pro ně ve společenských poměrech existují materiální podmínky. V této souvislosti sleduje i revizionistické koncepte z 2. poloviny 50. let a let šedesátých. Na závěr publikuje morální kodex budovatele komunismu, formulovaný na XXII. sjezdu KSSS.

Vladimír Grulich je autorem studie *Výchova, hodnoty a utváření socialistických přesvědčení*. Poukazuje v ní především na význam ideové výchovy při utváření morálně politických vlastností socialistického člověka, na úlohu vlastní společenskopolitické aktivity každého občana. Stať Jiřího Loukotky *Světový názor, mravní hodnoty, cíle a ideály mladé generace* zkoumá vliv světónázorové výchovy na utváření způsobu chování a jednání lidí, klade důraz na ideologickou a morální výchovu. Vladimír Brožík si ve stati *Estetické hodnoty jako součást socialistického života a výchova* všimá funkci uměleckého díla a vlivu estetických názorů na chování a způsob života lidí. Dokládá přitom, že estetické názory jsou závislé na charakteru doby, že schopnost esteticky oceňovat a přetvářet skutečnost je podmíněna sociálně. Jaromír Janoušek nazval svůj psychologicky orientovaný příspěvek *Motivace, hodnoty a postoje lidí ke světu a životu*. Sleduje mimo jiné otázku mezilidských vztahů a rozvoje každého individua v závislosti na životě a kolektivu. Jindřich Filipec ve stati *Socialistický humanismus a způsob života* zkoumá především proces formování socialistického způsobu života, a to jako proces dlouhodobý a plný zprostředkujících článků a rozporných jevů. Dále se zabývá fungováním systému výroba – rozdělování – spotřeba a prostředky utváření nového způsobu života vůbec.

Kniha ve svém celku představuje významný příspěvek k řešení aktuálních otázek výchovné a ideologické povahy. Jakkoli původně určena mladým lidem, jistě zaujme i širší okruh čtenářů. Obsahuje totiž řadu podnětných myšlenek, postřehů a kritických analýz, jež doposud nebyly v naší marxistické literatuře soustavněji zpracovány.

Alena Bakešová

I. I. Adabašev: *Život zítra – tragédie nebo harmonie?* Svoboda, Praha 1978, 314 s.

Už dlouhá staletí se lidé zajímají o to, jak bude vypadat svět v budoucnosti. Ale zatímco se většina předchozích vizí – utopií nebo i antiutopií – týkala vztahů mezi lidmi, dostává se v posledních letech stále více do popředí vztah mezi člověkem a jeho přírodním prostředím. Ke zdůrazňování tohoto problému přispěla ekologická a energetická krize stejně jako populační exploze.

Futurologické předpovědi můžeme rozdělit i podle toho, zda předpokládají ve vztahu mezi člověkem a prostředím konstantnost společenské složky, společenského řádu, nebo zda berou v úvahu jeho kvalitativní proměny. První případ se objevuje poměrně často v západní futurologii, zatímco druhý je charakteristický pro pokusy o marxistickou vědu o budoucnosti. V tomto druhém případě se však někdy stávalo, že marxističtí teoretici, ačkoli se vyrovnali se společenským aspektem otázky, chápali přírodu optimisticky jako nevyčerpatelný a nezničitelný zdroj.

Oběma těmito krajnostem se vyhýbá I. I. Adabašev v recenzované práci. Je mu jasné, že přírodní bohatství je vyčerpateľné a že „přirozená“ rovnováha přestává fungovat ve starém smyslu, tj. že pro její obnovení už nevystačí jenom síly přírody. Fundy vzrůst působení člověka znamená kvalitativní změnu, která ve svých důsledcích vede k tomu, že za přírodní rovnováhu začíná být odpovědný člověk. Cílem Adabaševovy knihy je ozřejmit lidem tuto skutečnost a ukázat nebezpečí, která je ohrožují, jestliže si ji neuvědomí včas. Přitom nezapomíná, že uvědomělý a plánovitý boj za obnovení přírodní rovnováhy je možný jenom tam, kde neexistují soukromovlastnické zájmy, tj. v socialistické a komunistické společnosti.

Adabaševova kniha má devět kapitol: Začátek konce? Budoucnost je již kolem nás, Zákon velké spirály, Člověk je synem Země, Iluze a skutečnosti naší éry, Problémy urbanizace, Země a lidé, Vystačí nám oceán? a Konstruktivní geografie.

Zatímco v první kapitole Adabašev formuluje problém, co dělat v situaci, ve které je moc člověka tak velká, že narušuje řád přírody, ve druhé se snaží podat vizi budoucí společnosti. Je nutno konstatovat, že tato kapitola patří k nejslabším místům Adabaševovy knihy: Ačkoli si je vědom některých problémů budoucího vývoje, vychází přece v zásadě z extrapolace současného růstu, nepovažuje za reálnou možnost blízké vyčerpání energetických zdrojů a surovin, předpokládá, že až na určité nepodstatné změny bude i ve vyspělých průmyslových zemích pokračovat vývoj především jako růst průmyslu, přičemž pracovní síly uvolněné automatizací budou absorbovány kvantitativním nárůstem průmyslové výroby (tedy nikoli např. zkrácením pracovní doby nebo přesunem pracovní síly ze sekundární do terciální sféry). S tím souvisí i jeho předpoklad růstu urbanizace a počtu megalopolí.

V následujících dvou kapitolách se Adabašev zabývá především problematikou rovnováhy v přírodě a roli člověka jako činitele zasahujícího do této rovnováhy. Podává historii tohoto zasahování a ukazuje, jak je dodnes člověk závislý na různých přírodních faktorech: např. na působení barev, vůní, zvuků atd. Podle jeho názoru potřebuje člověk i dnes přírodu s celým jejím bohatstvím a rozmanitostí, přestože jeho vývoj je určen především společenskou zákonitostí.

Pátá kapitola je věnována charakteristice současné epochy, ve které Adabašev zdůrazňuje existenci socialismu, urbanizaci a populační explozi. Konstatuje, že pro kapitalistickou společnost je charakteristický kořistnický vztah k přírodě. Snahám o znovunastolení rovnováhy v přírodě se staví do cesty honba za ziskem. Avšak i v socialismu se setkáváme s případy ničení přírodního prostředí. Pokud nejsou vysvětlitelné bojem za zachování socialistické společnosti (období intervence, II. světová válka) vyplývají z iluze o nevyčerpateľnosti přírodního bohatství, z domněnky, že úkoly hospodářského plánu je nutné splnit i tehdy, jestliže to povede ke škodám v přírodním prostředí a ze subjektivistického rozhodování založeného na neznalosti složitých struktur přírodního koloběhu.

V následujících třech kapitolách se Adabašev zabývá některými důležitými problémy současného světa. Ukazuje nebezpečí, které s sebou nese urbanizace, zabývá se problematikou rostlinné výroby, otázkou nerostných zásob ve vztahu ke zvyšování počtu lidí a využitím oceánu jako zdroje bílkovin i nerostných látek. Nesoustřeďuje se přitom na pouhé optimistické konstatování, že využití nových metod a technik zajistí uspokojování potřeb lidstva i v poměrně vzdálené budoucnosti, ale ukazuje i některé problémy, které s sebou může použití jednotlivých postupů přinést. Proto je důležité, aby byly i nadále přísně vědecky zkoumány všechny vztahy v přírodě a aby si lidé předem ujasnili, jaké následky může mít použití toho či onoho postupu. Tento požadavek může být podle Adabaševa splněn pouze v beztrždní společnosti.

Poslední kapitola přináší ukázkou tzv. konstruktivní geografie, tj. uvědomělého přetváření přírody, a to na příkladu zásahu do vodního režimu západní Sibíře a nedostatečně zavlažovaných oblastí karakumské pouště, Kaspického a Azovského moře.

Adabaševova práce tedy netrpí ani jednou z jednostranností, které jsme v souvislosti se současnou futurologií uváděli na začátku této recenze. Přesto se však kloní k určitému podcenění společenské složky vztahu mezi přírodou a člověkem. Tato složka u něj totiž vystupuje pouze v globálním měřítku společensko ekonomických formací, a chybí sociologické přístupy zkoumající takové aspekty, jako je profesní struktura obyvatelstva, skladba jeho času, jeho kulturní přístupy apod. Kdyby Adabašev vzal tyto aspekty v úvahu, zbavila by se kniha jistého schematismu, kterým trpí, avšak práce by se stala mnohem složitější. Je možné, že takový požadavek již překračuje meze dobré popularizační práce, kterou chtěl autor napsat.

Adabaševova kniha je nesporně zajímavá a její vydání bylo záslužným činem. Je proto třeba litovat, že mu byla věnována taková pozornost, jaká by měla být v Československu, zemi s tradičně vysokou knižní kulturou, zvykem. Kniha má vnější i typografickou úpravu, která je v nakladatelství Svoboda obvyklá. Hemžl se však tiskovými chybami, a co horšího, ani překlad není nejlepší. Překladatelé se sice čestně vyrovnali s odbornou terminologií, místy dokonce poukazují na rozdíly mezi termíny ruskými a českými, ale už ne zcela správně citují (název citované knihy vydané v ruštině by neměl být překládán nebo by vedle překladu měl být uveden název originálu); chybují také v některých prepisech cizích slov (Vaal – Baal, klavicimbál – klavičembalo, přepisy některých francouzských jmen). Tyto nedostatky hodnotu knihy zbytečně v očích českého čtenáře snižují.

Ivana Holzbachová

Istoriko-filosofskije issledovanija, vyp. 1–5, s. 134, 108, 130, 144 a 160, Sverdlovsk 1973, 1975, 1976, 1977 a 1978.

Nezasloužené poněkud stranou pozornosti marxistické teoretické práce zůstává dosud úsilí sverdlovských filosofů, kteří se již po řadu let soustřeďují na marxistickou analýzu buržoazního antropologismu. Výsledky jejich práce manifestují se až dosud v pěti sbornících – s názvy *Evoluce filozofického antropologismu a krize buržoazního vědění o člověku* (1973), *Evoluce filozofického antropologismu* (1975), *Kritika antropologických koncepcí* (1976), *Problém člověka v buržoazní filozofii* (1977) a *Problém člověka v předmarxistické filozofii* (1978) – si zaslouží uznání již svým rozsahem. Celkem 44 statí více než tři desítky autorů monograficky „pokrývá“ velké množství tradic, směrů, problémů i jednotlivých postav buržoazního antropologismu i jeho prehistorie. Vedle charakteristik a rozborů antropologismu jako takového v syntetičtějších studiích (a názorů jeho „klasiků“ jako je M. Scheler, H. Plessner, A. Gehlen aj.) tu nacházíme marxistické zhodnocení názorů E. Sprangera, E. Rothackera, H.-E. Hengstenberga, H. Weina, Ch. Pégu, A. Bergsona, P. Ricouera, A. Camuse, M. Merelau-Pontyho, J. Ortégy-y-Gasset, M. Bubera, koncepcí pragmatismu, freudismu a různých západních sociologických, kulturně antropologických, sociálně psychologických, etologických aj. směrů, koncepcí autorů „marxizujících“ a revizionistických, jako E. Fromma, H. Marcuseho, E. Blocha, a ovšem i kritiku řady ruských předevolučních antropologicky orientovaných autorů. Třebaže ne všechny statě mají stejnou úroveň a jsou mezi nimi zřejmě i příspěvky autorů teprve začínajících a i když pochopitelně sborníky nejsou systematicky budovanými celky (takže mezi analyzovanými postavami a směry lze nalézt jisté i mezery, jež by měly být vyplněny), celek představuje patrně nejšíře založený obraz buržoazního antropologismu v soudobé marxistické literatuře vůbec. Charakteristické přitom je to, že postupně se ve sbornících objevuje potřeba šíře historicky fundovat kritiku soudobého antropologismu; zvláště je to patrné na sborníku posledním (vydaném v r. 1978), který představuje náčrt jakýchsi dějin předmarxistické „filozofie člověka“.

Zřejmým agens, inspirátorem a organizátorem sborníků (a ovšem i tvůrčího kolektivu, z něhož vznikly), je známý sovětský filozof K. N. Ljubutin, autor několika publikací celosovětského dosahu (např. *Kritika sovremennoj filosofskoj antropologii*, Moskva 1970). Jeho příspěvky ve sbornících mají syntetický a koncepční charakter a zpravidla jsou úvodním svorníkem jednotlivých statí. Ljubutin v nich ukazuje, že filozofický antropologismus je důležitý tematický směr soudobé buržoazní filozofie, který vyjadřuje krizové postavení člověka v kapitalistické společnosti, avšak i tendence k jakési integraci roztržitého buržoazního filozofování. Samu mnohotvárnost antropologických koncepcí pak vysvětluje sociálně i kognitivně, třebaže podle našeho názoru poněkud příliš všeobecně. Zdůrazňuje přitom i antimarxistické a antikomunistické funkce buržoazního antropologismu a podtrhuje nutnost jeho konfrontace s marxisticko-leninským pojetím člověka a lidského světa, které jediné podává vědecko-filozofické řešení problému člověka v soudobém světě. Odmítá přitom názor, že by bylo třeba teprve budovat nějakou svébytnou „marxistickou filozofii člověka“, je si však dobře vědom toho, že před marxistickým myšlením stále výrazněji vystupuje úkol dalšího a hlubšího zpracování marxistického pojetí člověka, a to ve spolupráci filozofů s vědeckými specialisty.

Velmi zajímavý problém si K. N. Ljubutin klade (spolu s M. M. Šitikovem) v úvodu k poslednímu sborníku (z r. 1978). Snaží se tu definovat a vyjádřit různé způsoby